

UOT 821.214.22

MƏHƏMMƏD İQBALIN URDU DİLİNDƏ OLAN ŞEİRLƏRİNDƏN SEÇMƏLƏR

AYGÜN ASLAN*

Xülasə

XIX əsrin sonları, XX əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış Əllamə Məhəmməd İqbalın urdu şeirlərindən ibarət lirikası öz adəbi-estetik qayəsi və bədii dəyəri ilə yeni dövr Şərq ədəbiyyatında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Onun lirikasının əsas ideyasını sosial-fəlsəfi motivlər, İslam mühiti və ətraf aləm, sufi motivləri və kamil şəxsiyyət konsepti təşkil edir. İqbalın "Hərəkət zili", "Cəbrail qanadı", "Musa vuruşu", "Hicaz ərməğanı" kitablarındakı şeirlər – qəzəllər, rübailər, qitələr mövzu və məzmunca öz zənginliyi, əhatəliliyi ilə seçilir və urdu poeziyasının ən kamil poeziya nümunələridir.

Məhəmməd İqbalın poeziyasının bədii mətni, onun daxili strukturu Şərq poeziyasının janrlar sistemində əsaslandıq da, onun ideya-estetik qayəsi müsəlman aləminin müasir problematikasını əhatə etməklə ənənəvi mövzuların bədii-məntiqi və assosiativ çalarlarını dəyişir, ona novator, modern məzmun aşılayır.

İqbalın poetik əsərləri özünün humanist məzmunu, yüksək vətənpərvərlik istiqaməti, bəşəri optimizmi və xeyrin şər üzərində qələbəsinə inamı yüksək bədii, etik-estetik məziyyətləri ilə birləşərək indiyədək öz müasirliyini və əhəmiyyətini itirməyib. Burada şairin poeziyanın ədəbiyyat və mədəniyyət problematikasına həsr edilmiş bəzi şeirlərinin tərcüməsi verilmişdir.

Açar sözlər: *Məhəmməd İqbal, urdu ədəbiyyatı, sufi-panteist ideyalar, yeni məzmun*

Giriş

Əllamə Məhəmməd İqbal (1877–1938) müsəlmanların oyanış hərəkətini başlandıq mütəfəkkir, şair və filosof idi. O, bütün biliyini, fəlsəfəsini və şeirlərini İslama və İslam millətlərinə xidmətə sərf etmişdir. Onun poetik yaradıcılığında əksini tapan özünə-məxsus fəlsəfəsi, dünyagörüşü, ideya-estetik qayəsi Hindistan və Pakistan müsəlmanlarının malik olduqları oxşar siyasi, sosial və mədəni məsələlərlə qarşılaşdıq digər İslam ölkələrinin də gələcəklə bağlı mədəniyyət açarına, koduna çevrilmişdir.

İqbal ilk təhsilini köhnə üsulla dərs keçilən mollaxana məktəbində almışdır. Atası oğlunun dini təhsil almasını istəyirdi. Bu üzdən İqbal 4 yaşı olanda came-məscid müəllimi olan Mövləvi Qulam Hüseynin yanına göndərilir və bu təhsil bir ilə yaxın davam edir. Sonra o, Mir Həsən adında yeni dünyagörüşlü bir şəriət müəlliminin yanında təhsil almağa başlayır və istedadı, bacarığı ilə müəlliminin rəğbətini qazanır. Həmçinin, ondan ərəb və fars dillərini mükəmməl şəkildə öyrənir, şeirin, poeziyanın sirləri ilə ilkin tanışlığı da bu dövrə təsadüf edir. Bir müddət sonra Mir Həsən atasına onun yeni üsulla tədris edilən modern məktəbdə oxumasının vacibliyini bildirir və İqbalın təhsilini Şotlandiya Missioner məktəbində (Scotch Mission High Schoolda) davam etdirməsinə nail olur (İqbal, 2013: 5).

* Bakı Dövlət Universiteti; ayka-aslanova@mail.ru

1923-cü ildə Pəncabın ingilis hakimi şeir tədbirlərindən birində qalib olan İqbala o vaxt üçün çox yüksək hesab edilən "Şair" adını-plaketini verərkən İqbal təltifi almaq üçün belə bir şərt irəli sürmüşdü ki, əgər müəllimi Mövlana Mir Həsənə "elmlərin günəşi" ("şəms-ül-üləma") dərəcəsi verilsə, bu adı qəbul edər. İngilis vali Mir Həsənin kitab yazıb-yazmadığını soruşmuş, cavabında isə İqbal demişdir: "*Onun yazdığı bir canlı kitab vardır ki, o da mənəm!*" Bu cavabın qarşılığında şairin "tələb etdiyi" ad Mir Həsənə verilmişdir (İqbal, 2013: 6).

1891-ci ildə Məhəmməd İqbal Pəncab Universitetinin Orta Məktəb Sınağı adlanan bölməsinə daxil olur. 1895–1899-cu illər arasında Lahor Government Kolləcində fəsilələrlə təhsilini davam etdirir. 1899–1905-ci illər arasında isə Pəncab Universitetində və Oriental Kolləcədə fəlsəfə, tarix, iqtisad, sosial elmlər, eyni zamanda, ərəb dilini tədris edir. O, "İslamı Qoruma Dərnəyi", "Kəşmirli Müsəlmanlar Dərnəyi" kimi məşhur, ciddi ictimai, elmi, mədəni fəaliyyət göstərən dərnəklərdə yaxından iştirak edir, yazdığı şeirləri oxuyurdu.

İqbal 1905-ci ildə Avropaya getmiş, Kembric Universitetinin nəzdindəki Trinity Kolləcə daxil olmuş, vəkillik, hüquqşünaslıq dərsləri almağa başlamış, eyni zamanda, paralel olaraq təkamül fəlsəfə dərslərini də tamamlamağa çalışmışdır. Daha sonra Almaniyanın ən qədim Heydelberq və Münhen universitetlərində təhsilini təkmilləşdirmişdir.

Professor Mek Taqqartın təklifi ilə fəlsəfə doktorluğu işi üzərində işləmək üçün Münhen Universitetində tədqiqat apararıq İqbal 1907-ci ilin noyabr ayında "İranda fəlsəfə tarixi" mövzusunda doktorluq işini müdafiə edir.

Məhəmməd İqbalın bədii irsi təkəcə bir şairin fərqi yaradıcılığından ibarət deyil, o, eyni zamanda, urdu ədəbiyyatının XX əsrin əvvəllərində yaşadığı intellektual və ideoloji transformasiyanın əsas təkanverici qüvvələrindən biri olmuşdur. İqbalın poetik əsərləri, fəlsəfi fikirləri və estetik yanaşmaları urdu ədəbiyyatını ənənəvi formalarla kifayətlənməkdən çıxarıb onu milli ideyalarla, mənəvi dəyərlərlə və fəlsəfi dirənişlə zənginləşmiş yeni mərhələyə daşmışdır.

Urdu ədəbiyyatında İqbalın bədii irsi keçid rolunu oynamışdır. Bir tərəfdən o, Mirzə Qalib, Əltəf Hüseyn Hali kimi klassik şairlərin estetik və lirik xəttini davam etdirir, digər tərəfdən isə onu Qərb fəlsəfəsi, İslam təfəkkürü və modern siyasi fikirlərlə zənginləşdirərək yeni tənqidi poeziya ənənəsinin əsasını qoyur. İqbalın irsi ilə urdu şeiri artıq təkəcə hiss və ilham deyil, həm də şüur və məqsəd daşıyan bir sənətə çevrilir.

Məhəmməd İqbalın farsca yazdığı əsərlərdən fərqli olaraq, urduca yaradıcılığı lokal poetikası ilə xüsusən fərqlənir. "Bang-e Dera", "Bal-e Cibril" və "Zarb-e Kalim", "Armağan-e Hicaz" əsərləri təriqət görüşləri ilə bağlı olub, sufi-panteist ideyaların yeni məzmununda bədii-fəlsəfi inikasına xidmət göstərir. Başqa sözlə, bu əsərlər sufi-fəlsəfi poeziyanın qiymətli örnəklərinə söykənərək, yeni dövrün progressiv etiqad məzmunlu Şərq şeirinin dəyərli incilərindəndir.

Məhəmməd İqbalın urduca yazdığı poetik nümunələri, özünün sağlığında tərtib və çap etdirdiyi 4 şeir kitabı vardır: "Bang-e Dera" ("Hərəkət zəngi", 1924), "Bal-e Cibril" ("Cəbrayıl qanadı", 1935), "Zarb-e Kalim" ("Musa vuruşu", 1936), "Armağan-e Hicaz" ("Hicaz ərməğanı", 1938).

Qeyd edək ki, Məhəmməd İqbal həm də urdu dilində ilk elmi əsər yaradan mütəfəkkirdir. "İlm-ul-İktisad" ("İqtisad elmi") müəllifin urdu dilində qələmə aldığı yeganə elmi əsəridir. Əsər təkəcə geniş iqtisadi problematikanı görə deyil, həmçinin, izah, şərh və üslub sadəliyi baxımından da əvəzsiz və önəmli, dəyərli bir əsər kimi bu

gün də qəbul edilməkdədir (Surur, 1994: 80).

Burada Məhəmməd İqbalın urdu dilində olan şeirlərinin bəzilərini oxuculara təqdim edirik. Tərcümə olunan bütün şeirlər şairin "İqbalın Külliyyatı (urdu)" (2004) əsərindən götürülmüşdür.

Çaqlu (İşıldaböcək)

جگنو کی روشنی ہے کاشانہ چمن میں
یا شمع جل رہی ہے پھولوں کی انجمن میں
آیا ہے آسمان سے اڑکر کوئی ستارہ
یا جان پڑگئی ہے مہتاب کی کرن میں
یا شب کی سلطنت میں دن کا سفر آیا
غربت میں آگے چمکا، گمنام تھا وطن میں
تکمہ کوئی گرا ہے مہتاب کی قبا کا
ذره ہے یا نمایاں سورج کے پیر مہن میں
حسن قدیم کی یہ پوشیدہ اک جھلک تھی
لے آئی جس کو قدرت خلوق سے انجمن میں.

Ya işıldaböcəyin işığıdır yanan bu çəmənlikdə / Ya da ki, şam yanır güllərin məclisində.

Ya göydən yerə hansısa bir ulduz düşüb / Ya da ki, Ayın işığı daha da parlaq olub.

Ya gündüzün səfiri gecənin saltənətinə gəlib / Öz yurdunda izsiz idi, qərbətdə parlaq olub.

Ya Ayın libasından hansısa bir ilmə düşüb / Ya da Günəşin libasından bir zərrə geyinib.

Əzəli gözəlliyin gizli görüntüsüydü / Onu təbiət xəlvətdən bu zamana gətirib.

Rəssam

(Kəmaləddin Behzadə həsr olunub)

کس درجہ یہاں عام ہوئی مرگ تخیل
بندی بھی فرنگی کا مقلد، عجمی بھی!
مجھ کو تو یہی غم ہے کہ اس دور کے بہزا
کھو بیٹھے ہیں مشرق کا سرور راز لی بھی
معلوم ہیں اے مرد ہنر تیرے کمالات
صنعت تجھے آتی ہے پرانی بھی، نئی بھی
فطرط کو دکھایا بھی ہے، دیکھا بھی ہے تونے
آئینہ فطرت میں دکھا اپنی خودی بھی!

Nə qədər yayğınlaşmış burada cansız xəyal gücü / Hindli də, Qərbin təqlidçisi olmuş acəmli də!

Məni əsl üzən şey dövrümüzün Behzadları / İtirmişlər Şərqi azəli çəkiciliyini də.

Ey sənətkar, sənəin məharətliliyini bilirəm / Sən keçmiş sənəti də yaxşı bilirsən, yenini də.

Sən təbiəti həm görmüş, həm göstərmişsən / Təbiətin aynasında göstər mənliliyini də.

Ədəbiyyat

عشق اب پیروی عقل خداداد کرے
آبرو کوچہ جانان میں نہ برباد کرے
کہنہ پیکر میں نئی روح کو آباد کرے
یا کہن روح کو تقلید سے آزاد کرے.

*Eşq artıq Allah vergisi olan əqlin ardına taxılısın / Möhtərəmliyini sevgilinin
küçələrində paylamasın.*

*Ya köhnə bədəninin içinə yeni bir ruh qatsın / Və ya köhnə ruhu təqlidçilikdən
qurtarsın!*

Ey badi-səba

اے باد صبا! کملی دالے سے جا کہو پیغام مرا
قبضے سے امت بیچاری کے دیں بھی گیا، دنیا بھی گئی
یہ موج پریشان خاطر کو پیغام لب ساحل نے دیا
بے دور وصول بحر ابھی، تو دریا میں گھیرا بھی گئی!
عزت بے محبت کی قائم اے قیس! حجاب محمل سے
محمل جو گیا عزت بھی گئی، غیرت بھی گئی، لیلا بھی گئی
کی ترک تک ودو قطرے نے تو آبروئے گوہر بھی ملی
آوارگی فطرت بھی گئی اور کشمکشی دریا بھی گئی.

*Ey badi-səba! Çadıra bürünmüş olana (peyğəmbərə) mənim sözümü çatdır / Yazıq
ümmətin əlindən din də gedib, dünya da gedir.*

*Sahil! Narahat dalğaya bu sözləri yetir / Okean hələ uzaqdır, sənin çayda səbrin də
gedir.*

*Ey Qeys, məhəbbətin şərəfi davamlı olur məxmər pərdədə / Məxmər getsə, şərəf
gedir, qeyrət gedir, Leyla gedir.*

*Əgər ki şəh mübarizədən sonra incitək layaqaətli oldu / Gözəl təbiət də getdi, çaydakı
mübarizə də gedir.*

*İqbalın dodağından çıxıb, amma bilinmir kimin səsidir bu / Ümidin müjdəsin verdi,
amma məclisin rahatı da gedir!*

Eşq və ehtiras

(ان اشعار میں سے اکثر فلسطین میں لکھے گئے)
دریغ آدم زان ہمہ بوستان
تہی دست رفتن سوئے دوستان،
قلب و نظر کی زندگی دشت میں صبح کا سماں
چشمہ آفتاب سے نور کی ندیاں رواں
حسن ازل کی بے نمود، چاک ہے پردہ وجود
دل کے لیے ہزار سود ایک نگاہ کا زیاں
سرخ و کبود بدلیساں چھوڑ گیا سحاب شب
کوہ اضم کو دے گیا رنگ برنگ طیلساں
کرد سے پاک ہے ہوا، برگ نخیل دھل گئے
ریگ نواح کا ظمہ نرم ہے مثل پریاں

آگ بجھی ہوئی ادھر، ٹوٹی ہوئی طناب ادھر
کیا خبر اس مقام سے گزرے ہیں کتنے کارواں.

*Çölün sabah mənzərəsi qəlbə, könülə həyat qatar / Günəş bulaqlarından par-par
bulaqlar axar!*

*Əzəli gözəllik sərpə-sərpə; varlıq örtüsü sıyrılmış / Nə gözə zərəri var, könüllərə xeyir
paylar.*

*Qara buludlar yerini qızıl-mavi buludlara buraxar / O buludlar İzam dağına
rəngarəng atlaslar yayar!*

*Hava tozdan paklanır, xurma yarpaqları yuyular / Mədinə civarındakı çöl ipək kimi
yumşalar!*

*Bir yanda kül tərəcikləri, bir yanda qopmuş iplər / Bəlli ki, keçdi burdan daha neçə
karvanlar!*

Eşq

شہید محبت نہ کافر نہ غازی
محبت کی رسمیں نہ ترکی نہ تازی
سکھاتی ہے جو غزنوی کو ایازی
وہ کچھ اور شے ہے محبت نہیں ہے .
یہ جو ہراکر کا رفرما نہیں ہے
تو ہیں علم و حکمت فقط شیشہ بازی.
نہ محتاج سلطان نہ مرعوب سلطان
محبت ہے آزادی دے نیازی
مرا فقر بہتر ہے اسکندری سے
یہ آدم کرمی ہے، وہ آننہ سازی.

Eşq şahidi nə kafirdir, nə qazi / Eşqin mənası nə ərəbcə, nə türkcədir.

Qəznəliyə Ayazlıq öyrədən şey / Bambaşqa bir şeydir, eşq deyildir.

*Eşq cövhəri əgər şövlə fəal olmazsa, onda / Elm və hikmət sadəcə cam
oyunçuluğudur.*

*Eşq nə sultana möhtacdır, nə də ondan qorxar / Eşq sərbəstlikdir, eşq hürdür, hər
şeydən azaddır.*

*Mənim işim İskəndərlikdən də yaxşıdır / Bu, insan yaratmaq sənətidir, onunku isə
ayna düzəltmək.*

La ilahə illəllah

لا اله الا الله
خودی کا سر نہاں لا اله الا الله
خودی ہے تیغ، فساں لا اله الا الله
یہ دور براہیم کی تلاش میں ہے
صنم کدہ ہے جہاں، لا اله الا الله
کیا ہے تو نے ستاح غرور کا سودا
فریب سود و زیاں، لا اله الا الله
یہ مال و دولت دنیا، یہ رشتہ و پیوند
بتان و ہم و گمان، لا اله الا الله
خرد ہوتی ہے زمان و مکان کی زماری

نہ ہے زمان نہ مکان، لا الہ الا اللہ
یہ فصل گل ولالہ کا نہیں پابند
بہار ہو کہ خزاں، لا الہ الا اللہ
اگرچہ بت ہیں جماعت کی آستینوں میں
مجھے ہے حکم اداں، لا الہ الا اللہ.

*Mənliyin gizli sirri: La İlahə İlləllah! / Küt qılınc, onun bülöv daşı: La İlahə İlləllah!
Bu dövr İbrahimini axtarmaqdadır, / Kainat bütxanə oldu: La İlahə İlləllah!
Sən dünya səhnəsində itirdin özünü, / Xeyir və zərər aldanışındasan! La İlahə İlləllah!
Dünyanın mal və mülkü, dünyaya bu bağlılıq / Aldanış və şübhə bütləridir; La İlahə
İlləllah!
Ağıl zaman və məkan məfhumuna bürünmüş, / Nə zaman var, nə məkan! La İlahə
İlləllah!
Bu nəğmə gül və lələ mövsümünə bağlı deyil; / İstər bahar olsun, istər xəzan: La
İlahə İlləllah!
Cəmiyyətin içində baxmayaraq bütlər var, / Mənim üçün əzanın hökmüdür: La İlahə
İlləllah!*

Qalx Allahın əmriylə!

جہاں اگرچہ نگر گوں ہے تم باذن اللہ
وہی زمیں، وہی گردوں ہے، تم باذن اللہ
کیا نوائے انالحق کو آتشیں جس نے
تری رگوں میں وہی خوں ہے، تم باذن اللہ
غمیں نہ ہو کہ پراگندہ ہے شغور ترا
فرنگیوں کا یہ افسوس ہے، تم باذن اللہ.

*Gerçək o ki, dünya dəyişdi, qalx Allahın əmriylə! / Amma yer eyni, göy eynidir, qalx
Allahın əmriylə!
Ənəl-həqq nərəsində atəş odu yaradan o qan / Sənin də damarlarındadır, qalx
Allahın əmriylə!
Elmin dağımıq deyə heç üzülmə sən əsla, / Bu, avropalının uydurması, qalx Allahın
əmriylə!*

Merac

دے ولولہ شوق جسے لذت پرواز
کر سکتا ہے وہ ذرہ مہ و مہر کو تاراج
مشکل نہیں یاران چمن! معرکہ باز
پر سوز اگر ہو نفس سینہ درّاج
ناوک ہے مسلمان ہدف اس کا ہے ثریا
ہے سرسرا پردہ جاں نکتہ معراج
تو معنی والتّجم، نہ سمجھا تو عجب کیا
ہے تیرا مدوجزر ابھی چاند کا محتاج.

*Eşq vəlvələsi uçma ləzzəti verirsə zərrəyə, / O zərrə Ay və ulduzlara hökm edə bilir.
Əgər eşq oduyla doludursa bülbülün sinəsi, / Ey bağça dostları! Şahinlə savaşımaq
çətin deyil!*

Müsəlman bir oxdur, hədəfi Sürəyya ulduzu, / Odur ki, Merac vaqiasi varlıq yatağının sirridir.

Təsəvvüf

یہ حکمت ملکوتی، یہ علم لاپوتی
حرم کے درد کا درمان نہیں تو کچھ بھی نہیں
یہ نکر نیم شبی، یہ مراقبے، یہ سرور
تری خودی کے نگہبان نہیں تو کچھ بھی نہیں
یہ عقل جومہ و پرویں کا کھیلتی ہے شکار
شریک شورش پنہاں نہیں تو کچھ بھی نہیں
خرد نے کہہ بھی دیا لا الہ، تو کیا حاصل
دل و نگاہ مسلمان نہیں تو کچھ بھی نہیں
عجب نہیں کہ پرشاں ہے گفتگو میری
فروغ صبح پریشاں نہیں تو کچھ بھی نہیں.

Bu ruhlar aləmi bilgisi, bi ilahiyat elmi / Haramın dərindən dərman deyilsə, bir anlamı yox.

Bu gecəyarısı zikrlər, bu düşüncələr, bu məstlik / Mənliyini qoruya bilmirsə, bir anlamı yox.

Ayvə Günəşi ovlamağa qalxan bu ağıl / Gizli gerçəklərə ortağ ola bilmirsə, bir anlamı yox.

Ağıl "La ilahə" desə belə, nə keçər ələ; / Qəlb və göz müsəlman deyilsə, bir anlamı yox.

Danışığının dağınıq olmasına şaşırmayın, / Sabah aydınlığı ətrafa yayılırsa, bir anlamı yox!

Fəlsəfə və din

یہ آفتاب کیا، یہ سپہر بریں ہے کیا!
سمجھا نہیں تلسل شام و سحر کو میں
اپنے وطن میں ہوں کہ غریب الدیار ہوں
ڈرتا ہوں دیکھ دیکھ کے اس دشت و در کو میں
کھلتا نہیں مرے سفر زندگی کا راز
لاؤں کہاں سے بندہ صاحب نظر کو میں
حیراں ہے بوعلی کہ میں آیا کہاں سے ہوں
رومی یہ سوچتا ہے کہ جاؤں کدھر کو میں
"جاتا ہوں تھوڑی دور ہراک را ہرکے ساتھ
پہچانتا نہیں ہوں ابھی راہبر کو میں"

Bu Günəş nədir, göyüzündə bu parlayanlar nə? / Gecə-gündüzün ardıcılığını anlaya bilmədim mən.

Vətənimdəyəmmi mən, yoxsa uzaq diyarlardayammı? / Bu sərhədsiz çöllərə baxdıqca qorxuram mən!

Həyat yolçuluğunun sirri nədir? Məlum deyil! / Həqiqəti görən qulu haradan tapım mən?

İbn Sina belə deyir: Haradan gəldim mən? / Rumi isə düşünər: Haraya gedəcəyəm mən?

"Hər yolçuya bir müddət yolçuluq edəmə, / Əsl rəhbərimi hələ tanıya bilmədim mən".

Din və sənət

سر و دو شعر و سیاست، کتاب و دین و ہنر
گہر ہیں ان کی گرہ میں تمام یک دانہ
ضمیر بندۂ خاکی سے ہے نمودان کی
بلندتر ہے ستاروں سے ان کا کاشانہ
اگر خودی کی حفاظت کریں تو عین حیات
نہ کر سکیں تو سراپا فنون و افسانہ
ہوئی ہے زیر فلاک امتوں کی رسوائی
خودی سے جب ادب و دیں ہوئے ہیں بیگانہ .

Musiqi, şeir, elm, din və sənət hamısı / İçində dəyərli incilər saxlayan eyni mücrüdəndir.

Onlar torpaqyaradılışların qəlbindən çıxarlar, / Mövqeləri ulduzlardan daha ucadır.

Əgər mənliyi qorurlarsa, həyatın lap özüdür, / Qorumazlarsa, əfsanə və uydurmadan başqa heç nədir.

Ədəbiyyat və din mənlidən xəbərsiz qaldığında / Göy qübbəsinin altında millətlər rəzil olurlar.

Calal və camal

مرے لیے ہے فقط زور حیدری کافی
ترے نصیب فلاطوں کی تیزی ادراک
مری نظر میں یہی ہے جمال و زیبائی
کہ سر بسجده ہیں قوت کے سامنے افلاک
نہ ہو جلال تو حسن و جمال ہے تاثیر
نرا نفس ہے اگر نغمہ ہو نہ آتش ناک
مجھے سزا کے لیے بھی نہیں قبول دہ آگ
کہ جس کا شعلہ نہ ہو تندو سرکش و بے باک!

Gücün qarşısında səcdəyə varan göylər / Mənim gözümdə ən böyük gözəllik ölçüsüdür.

Əgər calal yoxsa, gözəllik və camal ola bilməz, / Nəğmə yandırır-yaxmazsa, boş bir nəfəsdən ibarətdir.

Alovları yandırıcı, azğın və şahə qalxmış deyilsə, / Mən cəza olaraq belə o ataşi qəbul etmirəm!

Ümid

مقابلہ تو زمانے کا خوب کرتا ہوں
اگرچہ میں نہ سپاہی ہوں نے امید جنود
مجھے خبر نہیں یہ شاعری ہے یا کچھ اور
عطا ہوا ہے مجھے ذکر و فکر و جذب سرور
جبین بندۂ حق میں نمود ہے جس کی
اسی جلال سے لبریز ہے ضمیر وجود
یہ کافری تو نہیں، کافری سے کم بھی نہیں
کہ مرد حق ہو گرفتار حاضر و موجود

غمیں نہ ہو کہ بہت دور ہیں ابھی باقی
نئے ستاروں سے خالی نہیں پہر کبود

*Düzdür, mən nə əsgərəm, nə də ordu komandanı, / Amma zamanə ilə çox yaxşı
mücadilə edərəm.*

*Bilmirəm bu etdiyim şairlikmi, başqa bir şeymi? / Mənə bəxş edilən zikr, fikir, duyğu
və şeiriyyətdir.*

Allah adamının alnında ortaya çıxan / O calal ilə varlığın özü doludur.

*Allah igidlərinin hazır və mövcuda əsir olması / Kafirlik olmasa da, amma gerilik də
deyildir.*

Dərdlənmə, daha çox dövəmlər var önündə, / Yeni ulduzlardan xali deyildir göy üzü!

Saqinamə

لا پہر اک بار وہی بادہ و جام اے ساقی
ہاتہ اجابے مجھے میرا مقام اے ساقی!
تین سو سال سے ہیں بند کے میخانے بند
اب مناسب ہے تراقیض ہو عام اے ساقی
مری مینایے غزل میں تھی ذرا سی باقی
شیخ کہتا ہے کہ ہے یہ بھی حرام اے ساقی
شیر مردوں سے ہوا بیشر تحقیق تہی
رہ گئے صوفی و ملا کے غلام اے ساقی
عشق کی تیغ جگر و ارڑالی کس نے
علم کے ہاتہ سے خالی ہے نیام اے ساقی
سینہ روشن ہو تو ہے سوز سخن عین حیات
ہونہ روشن، تو سخن مرگ دوام اے ساقی
تو مری رات کو مہتاب سے محروم نہ رکے
ترے پیمانے میں ہے، ماہ تمام اے ساقی!

*Təkrar o mey və qədəhi gətir, ey saqi! /Mərtəbəmi yenidən əldə edə bilim, ey saqi!
Üç yüz ildi hind meyخانələri qapalı, /Artıq zamanıdır, hər kəsə feyzini ver, ey saqi!
Mənim qəzəl qədəhimdə bir azacıq qalmışdı, /Molla deyir ki, bu da haramdır, ey saqi!
Araşdırma ormanında aslanürəklilər qalmadı, /Qalanlar sufi və mollanın kələsi
olmuş, ey saqi!*

*Eşqin ürəkdağlayan qılıncını kim aşırıldı? /Elmin əlində sadəcə boş qın qaldı, ey saqi!
Sinə nurlusa, şeirin yanğısı həyatın tam özüdür, /Nurlu deyilsə, şeir əbədi bir
ölümdür, ey saqi!*

*Mənim gecəmi məhtabdan məhrum etmə, /Sənin qədəhində bədir Ay mövcuddur, ey
saqi!*

Mehrab Gül Əfqaninin fikirləri

میرے کہستان! تجھے چھوڑ کے جاؤں کہاں
تیری چٹانوں میں ہے میرے اب وجد کی خاک
روز ازل سے ہے تو منزل شاپین چرخ
لالہ و گل سے تھی نغمہ بلبل سے پاک
تیرے جسم و پیچ میں میری بہشت برین
خاک تری عنبریں، آب ترا تاب ناک

باز نہ ہوگا کبھی بندا کبک و حمام
حفظ بدن کے لیے روح کو کمردوں ہلاک!
اے مرے فقر غیور! فصلہ تیرا ہے کیا
خلعت انگریز یا پیر ہمن چاک چاک!
رومی بدلے، شامی بدلے، بدلے ہندستان
تو بھی اے فرزند کہستان! اپنی خودی پہچان
اپنی خودی پہچان
او غافل افغان!

*Ey dağ ölkəm! Səni buraxıb hara gedərəm? / Atalarımın torpağı sənin təpələrindədir.
İlk gündən bəri şahin və qartalların mənzili, / Lalə və güldən uzaq, bülbül səşindən
aralı.*

*Sənin sıldırımların mənim uca cənnətim, / Suyun şəffaf, torpağının qoxusu ətir
kimidir.*

*Şahin əsla göyərçin və kəkliyin köləsi olmaz, / Bədəni qorumaqçün ruhumu
öldürərəmmi heç?!*

*Ey mənim şərəfli dəvrişliyim, qərar sənindir, / İngilisin sənə xələtimi, yoxsa cırıq
paltarlarımı?*

*...Rumlular dəyişdi, şamlılar dəyişdi, hindlilər dəyişdi! / Ey dağ xalqı! Artıq sən də
mənlüyini tanı! / Özünü tanı, Ey qafil əfqan!*

Xaqani

(Əfzələddin Xaqaniyə həsr olunub)

وہ صاحب ، تحفته العر اقین
ارباب نظر کا قترہ العین
ہے پردہشعگاف اس کا ادراک
پردے میں تمام چاک در چاک
خاموش ہے عالم معانج
کہتا نہیں حرف لن ترانی!
پوچھ اس سے خاک داں ہے کیا
ہنگامہ این و آن ہے کیا چیز
وہ محرم عالم معکافات
اک بات میں کھر گیا ہے سوبا
خود بوئے چنیں جہاں توں برو
کابلیس مبانڈ و بوا لبشر مرد!

*"Töhfət-ül İraqeyn" əsərinin sahibi; / Bəsirət sahiblərinin sevgilisi,
Onun idraki pərdələri deşər keçər, / Bütün örtüləri param-parça edər.*

Artıq susqundur mənə aləmi, / Söyləməz "Len Terani" kəlməsini.*

Ona sor: Bu torpaq kürə nədir? / Ondakı bu bitməz həngamə nədir?

*O, bu əcrlər (savab, mükafat) aləminin məhrəmidir, / Bir cümlə ilə yüzlərcə şey
söyləmişdir.*

*"Dünyanın nə olduğu qoxusundan anlaşılır; / İblis hələ həyatda, amma Adəm
ölmüşdür.*

* Qeyd: "Len terani" – ərəbcə "Sən Məni görə bilməzsən!" deməkdir. Həzrəti Musa peyğəmbərin Tur dağında Allahı görmək istəyinə cavab olaraq Allahın buyurduğu kəlamdır.

QAYNAQLAR:

1. İkbal, M. (2013). *Benliğin sırları*. İstanbul: Araf yayınları.
2. اقبال، محمد. (2004). *کلیات اقبال (اردو)*. اسلامآباد: نیی کتاب پبلشر
3. سرور، ال احمد. (1994). *دانشوار اقبال*. الیگرخ: ایدوکشنل بک هاوس .

Selections From Muhammad Iqbal's Poems in Urdu

AYGUN ASLAN**

Summary

Allama Muhammad Iqbal's Urdu poetry, which lived and created in the late 19th and early 20th centuries, is of great importance in modern Eastern literature with its literary and aesthetic purpose and artistic value. The main idea of his lyrics is formed by socio-philosophical motifs, the Islamic environment and the surrounding world, Sufi motifs and the concept of a perfect personality. The poems in Iqbal's books "The Bell of Movement", "The Wing of Gabriel", "The Blow of Moses", "The Armament of Hejaz" – ghazals, rubais, continents, stand out for their richness and comprehensiveness in terms of theme and content and are the most perfect examples of poetry in Urdu poetry.

Although the artistic text and internal structure of Muhammad Iqbal's poetry are based on the genre system of Eastern poetry, his ideological and aesthetic purpose, embracing the contemporary problematics of the Muslim world, changes the artistic, logical and associative shades of traditional themes, and infuses them with innovative, modern content.

Iqbal's poetic works, combined with their humanistic content, high patriotic orientation, human optimism and belief in the victory of good over evil, have not lost their modernity and significance to this day. Here is a translation of some of the poet's poems dedicated to the literary and cultural problematics of poetry.

Keywords: Muhammad Iqbal, Urdu literature, Sufi-pantheistic ideas, new content

Отрывки из стихов Мухаммеда Икбала на урду

АЙГУН АСЛАН***

Резюме

Поэзия Алламы Мухаммада Икбала, жившего и творившего в конце XIX и начале XX веков, имеет огромное значение в современной восточной литературе благодаря своей литературной и эстетической ценности, а также художественной значимости. Основная идея его лирики формируется социально-философскими мотивами, исламской средой и окружающим миром, суфийскими мотивами и концепцией совершенной личности. Стихи из сборников Икбала «Колокол движения», «Крыло Гавриила», «Удар Моисея», «Вооружение Хиджаза» – газели, рубаи, континенты – выделяются своим богатством и всеобъемлющим содержанием и являются наиболее совершенными образцами поэзии на урду.

Хотя художественный текст и внутренняя структура поэзии Мухаммада Икбала основаны на жанровой системе восточной поэзии, его идеологическая и эстетическая

** Baku State University; ayka-aslanova@mail.ru

*** Бакинский государственный университет; ayka-aslanova@mail.ru

цель, охватывающая современные проблемы мусульманского мира, меняет художественные, логические и ассоциативные оттенки традиционных тем и наполняет их новаторским, современным содержанием.

Поэтические произведения Икбала, сочетающие в себе гуманистическое содержание, высокую патриотическую направленность, человеческий оптимизм и веру в победу добра над злом, не утратили своей современности и значимости до наших дней. Здесь представлен перевод некоторых стихотворений поэта, посвященных литературным и культурным проблемам поэзии.

Ключевые слова: *Мухаммад Икбал, урдуийская литература, суфийско-пантеистические идеи, новое содержание.*

Redaksiyaya daxil olma tarixi:	06.03.2024
Çара qəbul tarixi:	24.05.2024
Çar olunma tarixi:	22.10.2024